

SEJARAH PERKHIDMATAN KESIHATAN DI ELOPURA (SANDAKAN) TAHUN 1881 SEHINGGA TAHUN 1942

History of Health Services in Elopura (Sandakan) from 1881 to 1942

Nur Fardha Ayu Binti Jusnih¹

*Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Malaysia Sabah,
Jalan UMS, 88400 Kota Kinabalu, Sabah*

¹*fardhaayu@gmail.com*

Dihantar:24 Mac 2023 / Diterima:11 Jun 2023 / Terbit:21 Disember 2023

Abstrak

Makalah ini berfokus untuk menilai sejarah perkhidmatan kesihatan di Elopura (Sandakan) bermula pada tahun 1881 sehingga tahun 1942 iaitu. Sebelum pentadbiran British, penggunaan perubatan moden masih belum wujud di Borneo Utara. Masyarakat tempatan yang menetap di Borneo Utara rata-ratanya hanya menggunakan perubatan tradisional bagi mengatasi penyakit yang dihadapi. Di dalam penulisan ini, kajian ini akan menilai perkembangan perkhidmatan kesihatan di Elopura (Sandakan) dari tahun 1881 sehingga tahun 1942 dengan memfokuskan kepada mengenalpasti dan menganalisis perkembangan perkhidmatan kesihatan di Elopura (Sandakan). Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif, dengan merujuk kepada sumber primer seperti dokumen-dokumen kerajaan dan juga sumber-sumber sekunder. Kajian ini mendapati bahawa selepas British mentadbir Borneo Utara, kadar penyakit berjangkit merebak dengan pantas disebabkan oleh beberapa faktor dalaman dan luaran. Maka bagi mengelakkan lebih banyak kerugian, pihak mereka telah mengambil inisiatif dalam memperkenalkan perubatan moden. Walaupun pada awalnya perkhidmatan kesihatan ini dibekalkan kepada pegawai British dan buruh sahaja, namun begitu perkhidmatan ini telah diberikan kepada semua penduduk untuk mengurangkan kadar kematian dan meningkatkan kadar kelahiran. Perubahan yang dilaksanakan ini telah membawa kepada perubahan dan perkembangan dalam landskap sosioekonomi di Elopura.

Kata Kunci: Sandakan, Perkhidmatan, Kesihatan, Perubatan, British

Abstract

This paper aims to evaluate the history of health services in Elopura (Sandakan) starting in 1881 until 1942. Before the British administration, the use of modern medicine did not yet exist in North Borneo. Local communities living in North Borneo on average only use traditional medicine to overcome the diseases they face. In this paper, this study will evaluate the development of health services in Elopura (Sandakan) from 1881 until 1942 by focusing on identifying and analyzing the development of health services in Elopura (Sandakan). This study uses qualitative methods, with reference to primary sources such as government documents and also secondary sources. This study found that after the British administered North Borneo, the rate of infectious diseases spread rapidly due to several internal and external factors. So to avoid more losses, they have taken the initiative in introducing modern medicine. Although initially this health service was provided to British officers and laborers only, however this service was provided to all residents to reduce the death rate and increase the birth rate. These changes have led to changes and developments in the socioeconomic landscape in Elopura.

Keywords: Sandakan, Services, Health, Medicine, British

Pengenalan

Sebelum pentadbiran British di Elopura, kawasan ini hanya dikenali sebagai sebuah pelabuhan entreport kecil dan dilihat tidak memberikan keuntungan kerana berhadapan dengan ancaman penculikan dan lanun. Namun, setelah British mentadbir Elopura (digantikan kepada Sandakan), pihak British telah membangunkan Sandakan dan membawa kemodenan sehingga ia menjadi pelabuhan yang dikenali umum sebagai pusat perdagangan tembakau, kayu balak dan getah. Di samping membawa perubahan bagi meningkatkan pertumbuhan ekonomi di Sandakan, pihak British juga telah membawa beberapa perubahan dalam perkhidmatan kesihatan di sana. Selepas penubuhan *School for Tropical Medicine* di London, Joseph Chamberlain iaitu Menteri Kolonial telah mengarahkan semua jajahan British termasuk Borneo Utara untuk mengambil langkah yang sewajarnya bagi mengatasi masalah kesihatan yang mengugat kesihatan penduduk Borneo Utara (Tregonning, 1967).

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan Di Elopura
(Sandakan) Tahun 1881 Sehingga Tahun 1942*

Sebelum kedatangan British, membawa perubatan barat ke Borneo Utara khususnya Sandakan, masyarakat tempatan di Sandakan majoritinya mengamalkan perubatan tradisional yang dipengaruhi dengan kepercayaan masing-masing dan penggunaan tumbuh-tumbuhan herba. Kaedah perubatan tradisional ini juga turut menggunakan jampi serapah untuk mengubati sesuatu jenis penyakit. Meskipun perubatan tradisional dipercayai mempunyai kebaikan dalam mengubati penyakit, namun begitu sesetengah herba yang digunakan dalam perubatan tradisional ini mempunyai risiko untuk membawa kepada tindakan alergi dan risiko keracunan (Chan ESY, et, al., 2018). Di samping itu, perubatan tradisional yang berunsur animisme pula sudah tidak relevan seiring dengan perubahan masa kerana majoriti daripada kaum Suluk dan Bajau di Sandakan telah menganuti agama Islam.

Metodologi

Kajian ini dijalankan mengikut kaedah analisis data kualitatif bersandarkan kepada disiplin sejarah. Kajian ini menggunakan sumber primer sebagai data utama dan dikumpul melalui penyelidikan di arkib dan kaedah kepustakaan. Sumber daripada arkib negeri adalah dirujuk berdasarkan fail-fail kerajaan dan rekod semasa pentadbiran British menerusi *British North Borneo Herald*, laporan tahunan Jabatan Perubatan dan laporan tahunan daripada pegawai perubatan utama British. Di samping itu, kajian ini juga menggunakan sumber sekunder bagi kaedah kepustakaan. Penelitian ke atas buku dan artikel jurnal penting bagi mendapatkan maklumat tambahan dan juga memberikan kepelbagaian dalam memenuhi intipati kajian ini.

Dapatan dan Perbincangan Penyakit Lazim di Sandakan

Semasa tahun 1890, kadar kematian dalam kalangan buruh tempatan dan buruh Cina adalah sangat tinggi terutama sekali di ladang tembakau (Tregonning, 1967: 156). Kadar kematian yang tinggi ini adalah majoritinya berpunca daripada malaria dan beri-beri.

Malaria adalah penyakit yang sering dilaporkan menyumbang kepada kematian di Borneo Utara. Penyakit ini bukan sahaja dalam kalangan buruh malah tersebar dalam kalangan pegawai Eropah dan juga penduduk tempatan. Kes malaria adalah disebabkan jangkitan kuman

Nur Fardha Ayu Jusnih

yang dibawa oleh nyamuk dan lazimnya dalam bentuk variasi *sub-tertian*. Kecenderungan jangkitan malaria terjadi selalunya di kawasan sungai-sungai yang besar dan kawasan yang sering berlaku banjir (Handbook of The State of British North Borneo, 1921: 49). Pada tahun 1896, tahap kesihatan penduduk di Sandakan adalah dalam keadaan memuaskan namun begitu seramai dua orang pegawai Eropah telah meninggal disebabkan oleh malaria dan penyakit kelamin merebak dengan teruk dalam kalangan kaum Cina (BNBH, 1897). Namun begitu penyakit kelamin bukan penyakit yang serius dalam kalangan penduduk tempatan.

Penyakit beri-beri pula dipengaruhi oleh faktor lokasi dimana kes keracunan beri-beri adalah lebih tinggi di kawasan yang sering mengalami banjir dan kawasan tanah rendah (Tregonning, 1967). Majoriti kes beri-beri yang dilaporkan di Sandakan adalah daripada buruh di kem pembalakan dan rumah penginapan. Selain daripada itu, kes beri-beri juga banyak dilaporkan di konstabulari (Medical Department, 1936). Kes yang berlaku di konstabulari adalah beri-beri jenis ringan dan pesakit yang menghidap beri-beri akan mengalami kelemahan otot betis.

Pada tahun 1905, wabak cacar telah merebak di Borneo Utara dan menyebabkan kematian sehingga 2,773 orang di mana seramai 1,000 orang adalah daripada daerah Papar. Penyakit ini kemudiannya merebak ke kawasan lain di Borneo Utara. Pada 16 sehingga 30 April 1908, sebanyak 6 kes cacar dilaporkan di Sandakan, namun tiada kematian dilaporkan (Public Health Reports a, 1908). Namun begitu, jumlah kes cacar yang dilaporkan meningkat mendadak pada bulan Mei kepada 43 kes dengan 7 kematian dan 15 kematian pada bulan Jun (Public Health Reports b, 1908).

Selain daripada itu, penyakit taun juga merupakan wabak yang wujud di Borneo Utara. Semasa awal tahun 1882, wabak taun menyerang Borneo Utara sehingga menyebabkan kematian lebih 1,000 orang rakyat tempatan. Pada tahun 1913, pegawai perubatan utama telah melaporkan bahawa sebanyak 150 kematian di pantai timur Borneo Utara adalah disebabkan oleh wabak taun (Handbook of The State of British North Borneo, 1921: 50). Pada tahun 1883, pegawai perubatan utama James H. Walker telah melaporkan bahawa penyakit taun telah merebak di Sandakan pada 27 Jun dan telah berakhir pada 8 Ogos meskipun begitu, masih ada beberapa kes taun dikesan selepas tarikh tersebut akan tetapi tidak serius. (BNBH, 1883) Jangkitan pertama penyakit ni dikesan dibawa daripada Sulu dan kes yang teruk

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan Di Elopura
(Sandakan) Tahun 1881 Sehingga Tahun 1942*

diaporkan adalah di Kinabatangan. Seramai 65 kes taun telah dikesan dengan kadar kematian seramai 8 orang. Pada penghujung 28 Ogos 1915, sebanyak 8 kes taun dengan 4 kematian telah disahkan di Teluk Sandakan. Kehadiran wabak taun yang merebak adalah daripada Banjarmasin yang mana telah dikesan pada 3 Ogos 1915. (Public Health Reports, 1915). Tambahan lagi, cacing cangkuk (ankylostomiasis) juga merupakan salah satu penyakit yang merebak di Sandakan. Jangkitan cacing cangkuk ini telah dijumpai oleh Dr. Dingle pada tahun 1913. Beliau telah merekodkan sebanyak 300 kes yang dirawat di hospital kerajaan adalah majoritinya dalam kalangan penjawat awam, polis dan banduan.

Perkembangan Perkhidmatan Kesihatan Moden di Sandakan

Semasa awal pentadbiran SBUB, laporan kepada jumlah pesakit di Elopura adalah tidak lengkap. Hal ini kerana pegawai perubatan yang ditugaskan di Elopura kadang kala akan melakukan lawatan ke daerah lain untuk merawat pesakit di sana. Maka dengan itu, ketiadaan pegawai perubatan menyebabkan senarai pesakit tidak ada direkodkan semasa pegawai perubatan tersebut tidak berada di Sandakan (BNBH, 1883).

Infrastruktur Kesihatan

Semasa pentadbiran SBUB di Sandakan, pihak British telah menyediakan beberapa infrastruktur kesihatan untuk kakitangan Eropah dan penduduk tempatan. Antara yang utama adalah hospital kerajaan iaitu *Sandakan Civil Hospital*, klinik penyakit kelamin (Venereal Clinic), hospital mental Sandakan (Sandakan Lunatic Asylum) serta hospital kusta.

Hospital Kerajaan Sandakan

Hospital kerajaan Sandakan ini mempunyai dua wad iaitu wad Eropah dan wad kelas kedua. Para pegawai Eropah akan ditempatkan di wad Eropah untuk mendapatkan rawatan manakala penduduk tempatan akan diberikan rawatan di wad kelas kedua. Bekalan air yang disalurkan kepada hospital ini adalah daripada takungan yang terletak empat batu

Nur Fardha Ayu Jusnih

daripada bandar (Handbook of The State of Britih North Borneo, 1921: 111).

Rajah 1: Hospital Kerajaan Sandakan

Sumber: BMA B-30.41.020, Sandakan, The Civil Hospital, 1900.

Klinik Kelamin (*Venereal clinic*)

Klinik Kelamin ini telah dibuka di Sandakan pada tahun 1927. Majoriti pesakit yang mendapatkan rawatan di klinik ini adalah daripada kalangan pelacur Cina. Sebanyak 92 kes baharu telah diberikan rawatan pada tahun 1937 berbanding tahun 1936 iaitu sebanyak 63 kes. Jumlah rawatan yang telah diberikan meningkat daripada 271 pada tahun 1936 kepada 352 pada tahun 1937 (Medical Department, 1937: 15). Antara kes berkaitan penyakit kelamin yang dirawat di klinik ini adalah penyakit sifilis primer, sekunder dan tertier, gonorea, orkitis dan bubo. Manakala rawatan yang diberikan di klinik ini adalah suntikan *Novarsenobillon*, *Gonargin*, *Gono-yatren* dan suntikan *Collosal Iodine*.

Hospital Mental

Pada tahun 1937, empat bilik isolasi untuk penempatan pesakit mental yang berada di bawah pantauan telah disiapkan. Pesakit mental yang mampu untuk bekerja telah diambil bekerja untuk membina jalan raya antara hospital mental dan berek utama. Di samping itu, pesakit yang

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan Di Elopura
(Sandakan) Tahun 1881 Sehingga Tahun 1942*

mampu bekerja ini juga akan diambil bekerja untuk mengepam dan mengangkat air, membersihkan dan mengais kawasan hospital, berkebun serta memasak (Medical Department, 1937).

Rawatan yang diberikan kepada pesakit mental adalah melalui suntikan intramuskular minyak *hydnocarpus* tulen dengan *creasote*. Suntikan akan diberikan setiap minggu dan jumlah yang disuntik meningkat secara beransur-ansur daripada 2 c.c. hingga 20 c.c (Medical Department, 1937).

Hospital Kusta

Pada tahun 1891, seramai 9 orang pesakit kusta dalam kalangan kaum cina kecuali seorang. Para pesakit ini telah ditempatkan di Pulau Berhala khas untuk penempatan pesakit kusta. Pada tahun 1883, para pesakit kusta daripada kaum cina telah dihantar pulang ke hospital kusta Canton. Namun pesakit ini tidak memasuki hospital malah mereka melarikan diri. Rentetan daripada perkara ini, penghantaran pesakit kusta ke Canton telah dihentikan pada tahun 1898 kemudian kerajaan British telah membeli Pulau Copuan sebagai penempatan pesakit kusta. Pada tahun 1913, sebuah penempatan untuk para pesakit kusta telah dibina di Pulau Copuan. Akan tetapi, penempatan ini telah ditutup disebabkan oleh kebakaran yang berlaku. Para pesakit kusta yang menetap di sana kemudiannya dipindahkan ke Pulau Berhala untuk membuka penempatan baharu. Menjelang tahun 1940, seramai 70 orang pesakit kusta telah dilaporkan di mana 45 daripada mereka adalah kaum cina (Tregonning, 1967: 172).

Pesakit telah dirawat menggunakan Minyak *Hydnocarpus* dan *Creosote* melalui suntikan ke dalam otot (Medical Department, 1939: 2). 4 c.c. minyak *hydnocarpus* tulen dan *creasote* disuntik sehingga 100 c.c. Suntikan diberikan setiap minggu dan jumlah yang disuntik meningkat secara beransur-ansur daripada 2 c.c. hingga 20 c.c. (Medical Department, 1937: 14).

Tenaga Kerja Perkhidmatan Kesihatan

Pihak British juga telah membawa masuk pegawai perubatan iaitu doktor pakar, bidan (midwives), inspektor kebersihan kampung dan *dresser* untuk memberikan perkhidmatan kesihatan kepada penduduk Sandakan.

Nur Fardha Ayu Jusnih

Pegawai Perubatan

Semasa pentadbiran British, seramai tiga orang pegawai perubatan telah di bawa daripada Eropah untuk memberikan perkhidmatan mereka. Pegawai perubatan ini ditempatkan di hospital-hospital kerajaan dan salah seorang ditempatkan di hospital kerajaan Sandakan. Di samping memberikan rawatan di hospital kerajaan, para pegawai perubatan ini akan melawati institusi kesihatan di estet dan kem balak setiap sebulan atau setiap suku sebulan untuk memberikan rawatan kepada para buruh (North Borneo Central Archives, 1929-1940: 41-42). Mereka akan ditemankan oleh seorang *dresser* bagi memberikan rawatan kepada buruh di estet dan kem balak.

Inspektor Kebersihan Kampung (Village Sanitary Inspector)

Jawatan ini pertama kali diperkenalkan selepas sebuah skim latihan telah dilaksanakan pada tahun 1937. Para pelajar yang mengikuti skim ini adalah daripada kalangan lelaki muda. Mereka akan mempelajari ilmu asas kebersihan dan mengenali penyakit bagi memudahkan mereka untuk berikan perkhidmatan kesihatan yang asas. Selepas mereka selesai menjalani latihan, mereka akan ditempatkan di hospital kerajaan (A. Sullivan dan C. Leong, 1981:376). Namun begitu, latihan bagi kursus ini hanya berjaya dilaksanakan sebanyak tiga kali sebelum pentadbiran Jepun.

Dresser

Dresser terawal memberikan perkhidmatan kesihatan di Sandakan adalah Dr. Kong Yih Wah iaitu seorang pengamal perubatan dari Hong Kong. Beliau telah bekerja di sebuah dispensari yang terletak di pendalaman Sandakan. Perkhidmatan yang diberikan oleh para *dresser* adalah penting untuk mengekalkan sanitasi dan penjagaan kesihatan di seluruh Borneo Utara. Bagi memastikan para *dresser* dilatih dan mempunyai lesen, sebuah ordinan iaitu *Hospital Dresser (Licensing) Ordinance* telah diseragamkan pada tahun 1928 untuk menyediakan *dresser* yang memberikan perkhidmatan dengan kualiti terbaik (Wong TZD, 2004: 107). Peperiksaan untuk menaikkan gred *dresser* dijalankan di Sandakan dan Jesselton setiap bulan Jun dan Disember (Medical Department, 1936: 19).

Bidan

Pihak kerajaan British telah memperkenalkan skim perbidanan iaitu skim yang melatih bidan dalam kalangan penduduk tempatan untuk menjadi bidan. Selepas jururawat ini menamatkan latihan mereka melalui skim ini, mereka akan dihantar pulang ke kampung mereka untuk memberikan rawatan kepada ibu bersalin dan bayi di kampung mereka (Medical Department, 1938: 14). Skim perbidanan ini dikukuhkan lagi dengan pengenalan ordinan perbidanan pada tahun 1931 dan memperkenalkan peraturan perbidanan.

Pada awal tahun 1936, seramai 10 orang bidan bertauliah telah dilatih di Singapura. Mereka kemudiannya ditempatkan di hospital kerajaan di mana salah seorang daripada mereka memberikan perkhidmatannya di hospital kerajaan di Sandakan (Medical Department, 1936: 16). Menjelang tahun 1940, seramai 37 orang bidan bertauliah yang berdaftar dan seramai 3 orang ditempatkan di Sandakan. Kehadiran bidan-bidan ini telah menurunkan kadar kematian bayi kepada 180.8 per 1000.

Kawalan Penyakit Vaksinasi Untuk Mengatasi Cacar

Selepas Borneo Utara diserang dengan wabak cacar pada tahun 1905, pihak British telah mengambil langkah mengatasi wabak ini melalui pemberian vaksin kepada penduduk tempatan. Pada tahun 1914, program vaksinasi telah dilaksanakan. Seramai 46,000 orang telah diberikan vaksin di Sandakan dan menjelang tahun 1920 terdapat tiga pegawai vaksin yang memberikan vaksinasi di setiap pelabuhan utama (Tregonning, 1967: 165). Pegawai yang memberikan vaksinasi di Sandakan adalah Akang dan Mohamed Daud, yang mana telah dilatih di Sandakan (Medical Department, 1936: 16). Sebanyak 13,742 penduduk telah divaksinasi menjelang tahun 1938.

Kawalan Cacing Cangkuk

Kawalan jangkitan cacing cangkuk (ankylostomiasis) yang dimulakan pada tahun 1921 oleh Institut Rockefeller di bawah pengawasan Dr. Clark H. Yeager telah diteruskan sehingga tahun 1942 sebelum pentadbiran Jepun. Kerja-kerja kawalan ini dijalankan oleh kakitangan

Nur Fardha Ayu Jusnih

khas di Sandakan dan Jesselton. Kesemua kakitangan kerajaan, kanak-kanak yang bersekolah, serta buruh yang bekerja di ladang-ladang kecil di sekitar bandar ini akan menjalani pemeriksaan sebanyak dua kali setahun untuk jangkitan cacing cangkuk kemudian diberikan rawatan sekiranya perlu.

Jadual 1: Kadar keberjangkitan Cacing Cangkuk (Ankylostomiasis) sepanjang 15 tahun

Tahun	1924	1927	1930	1933	1936	1939
Kadar Keberjangkitan (%)	71.0	17.0	4.7	4.9	5.7	7.3

Sumber: *Annual Report Medical Department, 1938*

Berdasarkan jadual diatas, langkah yang diambil bagi mengawal jangkitan cacing cangkuk ini menunjukkan kadar keberjangkitan yang menurun secara berterusan. Penurunan ini memperlihatkan bahawa langkah yang diambil ini memberikan kesan positif kepada tahap kesihatan penduduk.

Kawalan Malaria

Langkah-langkah antimalaria yang dimulakan di Sandakan pada tahun 1929 diteruskan sehingga tahun 1942 iaitu sebelum perang. Sebanyak £5,000 geran daripada Dana Pembangunan Kolonial telah diberikan pada tahun 1938 untuk menjalankan penyelidikan mengenai kawalan malaria. Unit penyelidikan malaria telah ditubuhkan di Tambunan dan Dr. J. N. McArthur tiba di Borneo Utara pada Februari untuk dilantik sebagai Pegawai Penyelidik Malaria selepas kajian awal Malaria di Ceylon, Malaya dan Jawa. Kerja telah dijalankan selama empat setengah bulan di Jesselton dan kawasan sekitarnya di pantai dan baki enam bulan dalam setahun di unit penyelidikan di Tambunan (Medical Department, 1939: 3). Beberapa buruh telah diambil bekerja di bawah pengawasan seorang Pembantu Pemantau Lapangan (Medical Department, 1936: 17).

Antara kawasan yang terlibat dibawah kawalan antimalaria di Sandakan terdiri daripada anak sungai dan saluran air di tujuh saluran di kawasan Sanitary Board dan longkang, kawasan tempat pembiakan lain yang berpotensi di Jalan Utara, Jalan Ernestina, Jalan Beatrice, Jalan Hospital, Jalan Darby, Jalan Humphreys, Jalan Guillemard, Jalan Gereja, Jalan Labuk, Jalan Anam dan Jalan Leila, Berek Utama, Penjara dan

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan Di Elopura
(Sandakan) Tahun 1881 Sehingga Tahun 1942*

sekitar Hospital Mental (Medical Department, 1938: 16). Penyemburan minyak antimalaria dilakukan dengan menggunakan alat penyembur ransel pneumatik dan sebanyak 2,176 gelen campuran anti-malaria telah digunakan untuk disemur. Di samping itu, pihak British juga telah menyediakan jaring nyamuk di kesemua hospital kerajaan selain daripada menyemur minyak antimalaria sebagai langkah kawalan malaria (Medical Department, 1937: 8).

Kawalan Beri-beri

Pada tahun 1890, Dr. Charles Hose dan W. McDougall mendapati bahawa penyakit beri-beri ini adalah berkaitan dengan diet pemakanan dan meneruskan kajian ke atas beras (C. Hose dan W. McDougall, 1912). Penyelidikan beliau diteruskan pada tahun 1911 oleh De Haan, Chamberlain dan Eijkmann. Pemerhatian yang dijalankan oleh De Haan ini mendapati bahawa ketiadaan vitamin B di dalam beras yang disosoh adalah penyebab kepada keracunan beri-beri dan vitamin ini sangat penting dalam diet pemakanan seseorang individu.

Skala diet pemakanan telah diperkenalkan pada 1 Jun 1936 di pejabat polis melalui pemerhatian daripada Institut Penyelidikan Perubatan. Beri-beri adalah disebabkan oleh kekurangan vitamin B daripada pengambilan beras yang disosoh. Maka dengan itu, mereka menyarankan kerajaan untuk mengurangkan pemberian beras daripada 20 tahil kepada 16 tahil. Mereka juga menyarankan agar catuan daging ditambah daripada 3 tahil kepada 5½ tahil, ikan segar daripada 3 tahil kepada 6¼ tahil. Tambahan lagi, mereka mencadangkan penambahan kacang soya ke dalam diet pemakanan sebanyak 3 tahil dan 1 tahil minyak kacang atau lemak haiwan ke dalam catuan harian. Selepas skala diet ini diperkenalkan, tidak ada lagi kes beri-beri di dalam konstabulari dilaporkan (Medical Department, 1936: 9).

Namun begitu, kes beri-beri di kawasan kampung tidak menurun kerana penduduk tempatan tidak mahu membuang beras mereka. Maka dengan itu, terdapat sebanyak 200 kes beri-beri dilaporkan setiap tahun dan sebanyak 190 kes dilaporkan pada penghujung tahun 1940 telah dimasukkan di hospital kerajaan.

Nur Fardha Ayu Jusnih

Kuarantin

Untuk mengelakkan Borneo Utara dari diserang oleh wabak di masa hadapan, pihak kerajaan British telah mengadaptasi Peraturan Kuarantin London dengan melakukan pemeriksaan ke atas kapal-kapal dagang dan kuarantin (Handbook of The State of British North Borneo, 1890: 57).

Stesen kuarantin terletak di Pulau Berhala iaitu tiga batu daripada Sandakan. Kapal-kapal daripada negara luar seperti Hong Kong, Shanghai, Yokohama dan Singapura akan diminta untuk bersinggah ke pusat kuarantin untuk diperiksa oleh pegawai kesihatan pelabuhan. Pemeriksaan ini dijalankan untuk mengelakkan wabak berbahaya dibawa masuk oleh tikus dan juga disebar melalui jangkitan daripada anak kapal. Aktiviti pemeriksaan kapal-kapal luar dan kuarantin dijalankan berdasarkan ordinar. Sekiranya terdapat kapal yang disyaki dan didapati membawa penyakit, anak kapal akan dipindahkan ke pusat kuarantin di Sandakan dan diletakkan dibawah pemerhatian. Manakala tikus yang ditangkap akan dihapuskan dengan pengasapan melalui pembakaran sulfur (Medical Department, 1937: 18).

Rawatan Kesihatan di Sekolah

Penyeliaan rawatan kesihatan sekolah di Sandakan dan Jesselton dijalankan oleh Pakar Bedah Daerah. Pegawai perubatan yang bertugas untuk memberikan rawatan kepada para pelajar di sekolah akan melakukan pemeriksaan ke atas najis untuk memeriksa sekiranya pelajar tersebut mendapat serangan cacing ataupun tidak. Pemeriksaan ini akan dijalankan selama dua kali sepanjang tahun dan rawatan akan diberikan apabila perlu.

Selain daripada itu, para pelajar di sekolah akan diberikan susu kotak setiap hari untuk menggalakkan para pelajar meminum susu dan mengelakkan mereka daripada kekurangan zat makanan (Medical Department, 1938: 15). Susu disediakan mengikut formular yang disyorkan oleh Nestle dan Anglo-Swiss Milk Products Ltd. Empat tin susu penuh krim "Ideal" (16-oz. tin) dan satu tin susu pekat "Alpine" (14- oz. tin) telah dicairkan dengan air kemudian menghasilkan 30 cawan. Esen raspberi telah ditambah untuk memberikan rasa raspberi kepada susu dan lima paun ais ditambah untuk menyejukkan susu selepas setengah jam sebelum susu dikeluarkan (Medical Department, 1937: 16). Susu ini

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan Di Elopura
(Sandakan) Tahun 1881 Sehingga Tahun 1942*

kemudiannya disediakan dalam bekas besi enamel putih yang besar dan dihidangkan dalam cawan 'Milkmaid'.

Kesimpulan

Perkhidmatan kesihatan bermula sebagai satu cara untuk menyediakan penjagaan kesihatan kepada kakitangan Eropah dan penduduk tempatan. Kemudian berkembang daripada hanya sebuah hospital di Sandakan kepada beberapa siri hospital, klinik dan dispensari yang terletak di seluruh Borneo Utara. Selepas pengenalan perubatan moden oleh pihak British, penduduk tempatan Borneo Utara mula membuka hati untuk menerima rawatan perubatan moden serta datang ke hospital untuk merawat penyakit mereka. Menurut Birch (1903), *The natives of North Borneo are ever ready to come to Hospital and to ask for English medicines as out-door patients*. Kenyataan ini menyatakan bahawa pegawai perubatan Borneo Utara ini disokong dengan angka peningkatan dalam jumlah pesakit luar yang telah dirawat di hospital kerajaan. Pada tahun 1935, seramai 198,398 pesakit luar telah dirawat secara keseluruhannya di Borneo Utara manakala pada tahun 1939 pula, jumlah pesakit luar yang telah dirawat meningkat kepada 341,563 orang (Medical Department, 1939: 2). Peningkatan berterusan dalam bilangan rawatan yang diberikan menunjukkan tentang keyakinan yang semakin meningkat dalam perubatan Barat di kalangan orang Cina dan penduduk tempatan dalam tempoh lima tahun.

Walaupun terdapat perubahan dalam perpektif perubatan di Sandakan, perubahan yang dibawa oleh pihak British adalah perlahan meskipun langkah yang diambil untuk meningkatkannya adalah berterusan. Hal ini jabatan perubatan mengalami kekurangan kakitangan dan lambakan kerja kepada beberapa orang kakitangan menyebabkan kerja-kerja pemberian perkhidmatan kesihatan ini terbantut. Di samping itu, masih terdapat beberapa kawasan kampung-kampung terpencil masih tidak mendapat rawatan perubatan yang sewajarnya.

Senarai Rujukan

Dokumen Arkib

Annual Report of Medical Department. 1936.

Nur Fardha Ayu Jusnih

Annual Report of Medical Department. 1937.

Annual Report of Medical Department. 1938.

Annual Report of Medical Department. 1939.

British North Borneo Herald. 1883. Medical Department Report.

British North Borneo Herald. 1890. Medical Department Report.

Handbook of British North Borneo. 1886. London: W. Clowes

Handbook of British North Borneo. 1890. London: W. Clowes

Handbook of British North Borneo. 1921. London: W. Clowes

Buku dan Jurnal

A. Sullivan dan C. Leong. 1981. Commemorative History of Sabah:1881-1981. Sabah: The Sabah State Government Centenary Publication Committee.

BMA B-30.41.020. *Sandakan, The Civil Hospital. British North Borneo.* Sandakan: N Philippe & Sons. DOI: <https://www.bmarchives.org/items/show/52490>.

C. Hose dan W. McDougall. 1912. *The Pagan Tribes of Borneo.* London: Macmillan and Co. Ltd.

D. Wong Tze Ken. 2004. *Community and Society.* Kota Kinabalu: Natural History Publication (Borneo).

E. W. Birch. 1903. *A Report Upon British North Borneo.* Sandakan: Government Printing Office.

K. G. Tregonning. 1967. *A History of Modern Sabah.* Kuala Lumpur: University of Malaya Press.

North Borneo Central Archives. Fail 1114. Medical Supervision of Estates 1929-1940. Arkib Negeri Sabah.

The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser (Weekly). *BNBH.* 3 Ogos 1897. Hlm. 9.

United States. 1908a. Cholera, Yellow Fever, Plague, and Smallpox, from June 26 to July 31, 1908. *Public Health Reports (1896-1970).*

Vol. 23 (No. 31): 1120-1123. DOI: <https://www.jstor.org/stable/4561546>.

United States. 1908b. Cholera, Yellow Fever, Plague, and Smallpox, from June 26 to August 7, 1908. *Public Health Reports (1896-1970).*

Vol. 23 (No. 32): 1152-1155. DOI: <https://www.jstor.org/stable/4561585>

United States. 1908c. Cholera, Yellow Fever, Plague, and Smallpox, from June 26 to August 21, 1908. *Public Health Reports (1896-1970).*

Vol. 23 (No. 34): 1218-1221. DOI: <https://www.jstor.org/stable/4561673>

United States. 1915. Foreign Reports. *Public Health Reports (1896-1970).*

Vol. 30 (No. 43): 3165-3174. DOI: <https://www.jstor.org/stable/4572936>.